

Šis puslapis atspausdintas iš DELFI interneto vartų.
Adresas <http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=52916561>

R.Kuodis: tvarkingose valstybėse mokesčių reforma niekada nevykdoma taip, kaip Lietuvoje

(554)

Vladimiras Laučius,
www.DELFI.lt
2011 gruodžio 14 d. 00:02

© A.Didžgalvio nuotr.

Ekonomistas Raimondas Kuodis abejoja, ar eilinį kartą pertvarkyti mokesčių sistemą pasiūvę politikai supranta, ką jie daro, jei net dorai nesuvokia, kas yra pajamos ir progresinė pajamų mokesčių sistema. „Tvarkingose valstybėse mokesčių reforma niekada nevykdoma taip, kaip Lietuvoje“, - sako R. Kuodis.

- Ką manote apie Seime svarstomus naujus mokesčius ir juos siūlančiųjų argumentus?

- Galima suprasti, kodėl politikai mėgsta kalbėti apie mokesčių sistemą. Šis reikalas liečia daugybę žmonių, ir politikai gauna nemokamą tribūną parodyti save didelei auditorijai. Dėl to jie ypač mėgsta pasisakyti ir

dėl pensijų, ir pinigų politikos, ir kitų didelę visuomenės dalį dominančių dalykų.

Mokesčių sistema yra sudėtingas mechanizmas, kurį galima lyginti su dideliu lėktuvu. Didžioji dalis žmonių nedrįstų sėsti pilotuoti lėktuvą. Tačiau kilus ginčams dėl mokesčių, kone kiekvienas nori ir jaučiasi galįs pilotuoti mokesčių „lėktuvą“.

Kaip ekonomistas, matau rimtą problemą: sprendimai gali būti nepamatuoti, klaidingi, dažnai daromi dorai nesuvokiant, kaip veikia mokesčių sistema ir net nežinant pamatinių sąvokų. Trūksta suvokimo, kad sprendimas dėl mokesčių turi būti labai gerai parengtas.

Kalbėsiu pavyzdžiais. Daugelis politikų sako, kad Lietuvoje reikia įvesti „progresinę pajamų mokesčio sistemą“. Pagal tai, kaip progresiniai mokesčiai apibrėžiami (didėjant pajamoms, turi didėti mokesčiais sumokama pajamų dalis), Lietuvoje tokia pajamų mokesčių sistema jau yra. Ji yra net smarkiai progresinė.

Didelį progresyvumą jai suteikia „Sodros“ mokestis. Daugiau už vidutinę algą uždirbantys žmonės per savo gyvenimą „Sodrai“ gali sumokėti milijonus, o jų uždirbta pensija bus vos keliais šimtais litų didesnė už minimalią pensiją.

Todėl reikia kalbėti ne apie „progresinių pajamų mokesčių įvedimą“, o apie esamų pajamų mokesčių progresyvumo laipsnį.

Maža to, net nesuvokiama, kas yra pajamos. Pavyzdžiui, dažnai įsivaizduojama, kad turto pardavimas savaime yra pajamos. Tai gali būti tik įplaukos: turtas tiesiog gali pakeisti pavidalą. Nepaisant to, Lietuvos politikai tai paprastai laiko pajamomis, ir kuris nors turtuolis, galbūt nuostolingai pardavęs akcijas, vaizduojamas kaip turintis daug pajamų, kurios yra neva menkai apmokestinamos.

Ekonomistai griežtai apibrėžia, kas yra pajamos – nuo 1938 m. tam naudojamas vadinamasis Haigo-Simonso kriterijus. Ar kada nors per 20 metų girdėjote Lietuvoje naudojant šią sąvoką?

Tai, kad mūsų politikai nežino dviejų pamatinių sąvokų prasmės – kas yra pajamos ir kas yra progresinė pajamų mokesčio sistema – verčia abejoti tuo, kad jie gerai suvokia, ką daro, kai imasi mokesčių sistemos pertvarkų. Tvarkingose valstybėse mokesčių reforma niekada nevykdoma taip, kaip Lietuvoje.

Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje, rengiantis pertvarkai, šiuo metu svarstomas net 1300 puslapių raportas, kurį parengė geriausi pasaulyje mokesčių politikos žinovai. Tai – rimtas pagrindas diskusijoms geras politines tradicijas turinčioje šalyje. Lietuvoje tokio politinių iniciatyvų įvertinimo tradicijos nėra – politikai vis kratosi

sąnaudų ir naudos analizės.

- Ar yra pagrindo tvirtinti, kad egzistuojantis mokesčių progresyvumas – per mažas?

- „Sodros“ įmoka Lietuvoje yra mokestis. Daug sumokėjęs žmogus iš socialinio draudimo sistemos atgaus labai mažai, ir tai iš esmės daro šią įmoką mokesčiu.

„Sodros“ tarifas yra 34 proc., o pajamų mokesčio – tik 15 proc. Tad klausimas apie progresyvumo laipsnį natūraliai persikelia į „Sodros“ sistemos veikimą. Nesant „Sodros“ įmokų lubų, bet esant išmokų luboms ir vis didesniam išmokų „plokštėjimui“, perskirstymas per „Sodrą“ darosi vis didesnis. Atitinkamai prastėja ir paskatos jai mokėti.

Pajamų mokestis šiuo atžvilgiu – santykinai mažiau svarbus, bet ir jis yra progresinis dėl NPD. 2008 m. pasiūliau netgi diferencijuoti NPD ir padaryti taip, kad minimalią algą uždirbantys žmonės iš esmės nemokėtų pajamų mokesčio. Taip pat siūliau palikti anksčiau turėtą 24 proc. pajamų mokesčio tarifą, bet jis, deja, buvo sumažintas turtingesniųjų naudai, to net nesuvokiant.

NPD diferencijavimas buvo atliktas nemokėsiškai – dėl nelemto sveikatos draudimo mokesčio išskyrimo neturtingieji moka beveik tiek pat mokesčio kaip ir prieš 2009 m. reformą, o uždirbantiems virš 3150 litų mokesčiai sumažėjo. Tai irgi byloja apie rimtas kompetencijos problemas.

- Ar reikėtų didinti NPD? Ar, kaip siūlo socialdemokratai, įvesti pajamų mokesčio tarifą laiptus?

- Tokių stačių laiptų įvedimas lemtų, kad, atsižvelgus į „Sodros“ mokestį, iš 5-6 ir daugiau tūkstančių litų per mėnesį uždirbančių žmonių valstybė pradėtų imti arti dviejų trečdalių darbo užmokesčio. Ar tai pageidautina, ar tie žmonės nepradės algos gauti kitomis formomis, kurių Lietuvoje apstu?

Ar galima tą pačią mintį įgyvendinti mažiau ekonomiką iškraipiančiais būdais? Taip, galima. Nemažai valstybių stengiasi neturėti laiptuotų tarifų, kurie sukuria pernelyg didelius dirbančiųjų elgsenos iškraipymus apie tuos mokesčių tarifo lūžius, ir progresyvumą įgyvendinti didelio NPD ar vadinamųjų neigiamų mokesčių pagalba.

- Kaip galima būtų efektyviausiai užkamšyti dabartinę milijardinę skylę šalies biudžete?

- Biudžeto skylė yra ne vienas milijardas: bendrasis visų biudžetų deficitas bus apie tris milijardus litų. Kaip jį mažinti? Politikai puola ieškoti nedaug pajamų duodančių „sprendimų“, tokių, kaip prabangos mokestis. Jiems būtų geriau apskritai susitarti taupyti savo laiką ir nekalbėti apie mokesčius, pajamos iš kurių būtų mažesnės nei, pavyzdžiui, trečdalis milijardo.

Didysis rezervas, apie kurį beveik nekalbama, yra šešėlinė ekonomika. Šešėlinis darbo kompensavimo fondas, mano vertinimais, sudaro daugiau kaip 20 mlrd. litų. Tas fondas de facto apmokestinamas tik 3-4 proc. 20 mlrd. litų yra milžiniška potenciali mokesčio bazė, todėl net nedidelis progresas ją sėkmingiau apmokestinant biudžetui duotų šimtus milijonų litų.

Šešėlio toleravimas apskritai yra neteisingas sąžiningai mokesčius mokančių žmonių atžvilgiu. Estai tvarkosi kur kas sėkmingiau – ir probleminių biudžeto deficitų neturi, jų biudžetas santykinai didesnis už mūsų, o mokesčių tarifai nėra didesni.

Nepaisydami to, kad didžioji biudžeto deficito dalis yra „Sodroje“, politikai vangiai reaguoja į siūlymus kovoti su šešėline ekonomika ir skatinti žmones mokėti „Sodrai“. Antai yra mano senas siūlymas – sukurti asmenines sąskaitas „Sodroje“, kad žmonės matytų savo įmokas kaip savo sukauptus pinigus ir net galėtų jais naudotis kaip socialinio kredito sistema.

Reikėtų padaryti taip, kad visą įmoką mokėtų darbuotojas, žinoma, įstatymo pagalba padidinant darbo užmokestį „ant popieriaus“. Dabar darbuotojas, imdamas algą vokelyje, nesuvokia, kad atsisako 31 proc. savo pajamų. Jis mano, kad išlaisvina savo „gerąjį“ darbdavį nuo kažkokių papildomų mokesčių. Toks nesudėtingas paskatų sutvarkymas gali duoti greitą ir teigiamą rezultatą.

Maža to, Lietuvoje yra baisi netvarka, susijusi su verslo darymo formomis, kurių yra keliolika. Kiekvienai jų galioja atskiros mokesčių (ir apskaitos) sistemos. Nepaisant to, bandoma toliau diferencijuoti įmones pagal įvairius nelabai reikšmingus dalykus – svarstomas mikro bendrovių įteisinimas ir pan. Siūliau pereiti visai į kitą dimensiją: mažinti minėtų verslo formų, bet leisti mažoms UAB pasirinkti apskaitą pinigų srauto pagrindu ir mokėti mokesčius nuo skirtumo tarp įplaukų ir išlaidų.

Smulkioms bendrovėms nereikėtų samdytis buhalterius: pakaktų kaupti pajamų ir išlaidų dokumentus, o mokesčių inspekcijos puslapyje užpildyti nesudėtingą lentelę. Tai būtų daug didesnis naštos palengvinimas smulkiajam

verslui, nei ir taip nedidelio pelno mokesčio diferencijavimas.

Gerokai sumažėtų ir kontrabandos problema, kuri nemaža dalimi atsiranda dėl to, kad kažkas tiekimo grandinėje neprivalo mokėti mokesčių nuo pajamų ir išlaidų skirtumo. Deja, einama priešingu keliu.

- Kodėl Jūsų minimi siūlymai neįgyvendinami? Politikai savo neveiklumą paprastai teisina pasakymu „trūko politinės valios“. Kur ta valia pradingsta?

- Politinės valios trūkumu politikai ir biurokratai paprastai bando dangstyti savo nenorą dirbti. Pažangios idėjos jiems tėra galvos skausmas, sujaukiantis jaukią kasdienybę. Tik didelės krizės juos priverčia rimtai pažvelgti į reikalus, kurie yra apleisti dešimtmečius. Deja, taip vystosi ne tik Lietuva, bet ir daugelis ES šalių.

- Valdžia dabar siūlo apmokestinti automobilius, nekilnojamąjį turtą, palūkanas, kėsina į 2 proc. pervedimus privatiems pensijų fondams. Ar visame tame esama racionalaus grūdo?

- Kiekvieną mokestį reikia pagrįsti, naudojant įprastus tokiais atvejais ūkio subjektų elgsenos iškreipimų minimizavimo, horizontalaus ir vertikalio teisingumo, administravimo išlaidų ir poveikio šešėlinei ekonomikai kriterijus. Bet kai skubama, atsiranda pasiteisinimas, jog „nėra kada mąstyti, nes reikia daryti“.

Pažvelgus giliau, išryškėtų kai kurie paradoksai. Pavyzdžiui, šimtmečius diskutuojama, ar taupymo apmokestinimas yra geras dalykas. Daugumos filosofinių tradicijų požiūriu, taupymas yra dorybė, o išlaidavimas – blogybė.

Jei apmokestinsime taupymą, tai taupus žmogus per savo gyvenimą sumokės daugiau mokesčių nei tas, kuris tuojau pat išleis viską, nors abiejų pajamos bus visiškai vienodos. Bausime taupų, iš kurio santaupų finansuojamos įmonių investicijos, ir skatinsime išlaidaujantį. Kaip toks apmokestinimas yra suderinamas su valdančiosios koalicijos didžiosios dalies deklaruojamomis krikdemiškomis pažiūromis? Tėbūnie tai galvosūkis politologams.

- Jūs kalbate apie palūkanų apmokestinimą?

- Taip – ir kitų gausių taupymo formų apmokestinimą. Apskritai taupymo apmokestinimas neproporcingu mastu lemia mokestinės sistemos sudėtingumą. Antai JAV apie du trečdalius mokesčių teisyne sudaro bandymas užkirsti visas skyles apibrėžiant, kas yra taupymo grąža, kaip atsižvelgti į infliaciją, traktuoti investicinės veiklos nuostolius ir pan. Tačiau iš tų dalykų apmokestinimo gaunama santykinai nedaug pajamų. Pasaulis yra linkęs judėti skaidresnių ir paprastesnių mokesčių sistemų link, skatinančių socialiai naudingą veiklą, kaip taupymas ar aplinkos neteršimas.

- O kaip dėl nekilnojamojo turto mokesčio?

- Seniai už jį pasisakau. Tai geras mokestis, kuris ir socialiai teisingas, ir sunkiai išvengiamas, ir skatina žmones galvoti, kaip efektyviau naudoti savo turtą. Matome, kiek dabar yra dykos žemės, kurioje niekas neauginama, ir kiek yra lūšnų miestų centruose, kur galėtų stovėti dangoraižiai, o ne želti piktžolės.

Nekilnojamojo turto mokesčiui būtų teisinga taikyti panašius kriterijus, kaip ir pajamų mokesčiui, įvedant tam tikrą neapmokestinamą minimumą, kad žmogus, turintis vieną butą kur nors miegamajame rajone, nesuktų sau dėl to galvos. O kita turto dalis turėtų būti apmokestinama pagal minimumą viršijančią vertę. Tiesa, reikia suvokti, kad didelę dalį būsto vertės miestų centruose sudaro žemės po jais vertė, todėl apmokestinant ir žemę, ir būstą, galima tą patį dalyką apmokestinti du kartus.

- Ar nekiltų problemų nustatant vertę?

- Galimas išradingas šveicarų sprendimas – palikti žmogui pačiam nustatyti nekilnojamojo turto vertę, o vyriausybei – teisę tą būstą įsigyti už nurodytą kainą. Kad nekiltų pagundos nepagrįstai deklaruoti, jog būstas nieko nevertas. Tą patį reiktų daryti ir su deklaruojamomis importuojamų prekių vertėmis.

- Ką manote apie siūlomą mokestį automobiliams?

- Yra paprastesnių būdų, kurie leidžia tą mokestį surinkti. Kalbu apie esamą akcizo sistemą. Kuo automobilis galingesnis, tuo daugiau jis sunaudoja degalų, nors, pavyzdžiui, „Porsche“ keliami kenkia tiek pat, kiek vidutinės klasės BMW. Jei norime surinkti daugiau pajamų iš automobilių, galime tiesiog didinti akcizą ar įvesti automobilių registracijos mokestį. Ar verta kurti lygiagrečią ir naują sistemą, kuri gali duoti tiek pat pajamų, kiek kainuos jos administravimas?

- Kaip vertinate valdžios kėsimąsi į pervedimus privatiems pensijų fondams?

- Prieš pensijų reformą 2003 m. ir aš, ir prof. Romas Lazutka buvome skeptiškai nusiteikę gausybės aplink pensijų fondus tuo metu sklandžiusių mitų atžvilgiu. Bandėme atkreipti dėmesį į faktą, kad dabartinė karta už tą reformą iš esmės sumoka dukart: turime mokėti pensijas ir esamiems pensininkams, ir susikaupti savo senatvei. Taip pat į tai, kad tokios reformos paprastai baigiasi valstybės skolos didėjimu, o skolos našta bus užkrauta būsimiems pensininkams, kuriems tuo pat metu kuriama iliuzija, kad jie privačių fondų pagalba gaus gerokai didesnes pensijas.

Šie argumentai buvo ignoruojami, kaip ir pensijų fondų administravimo sąnaudų klausimas. Iš Vakarų valstybių patirties galime matyti, kad apie trečdalį gaunamos investicijų gražos suryja privačių pensijų fondų administravimas. Visi tie dalykai iš esmės buvo nutylimi, norint „parduoti“ reformą visuomenei.

Panašu, kad dabar sveiko požiūrio į pensijų fondus politikai turi daugiau. Ir jiems iškyla nelengva dilema: arba sukandus dantis tęsti pradėtą reformą, nepaisant didelių palūkanų už valstybės skolinimąsi, arba eiti radikalesniu keliu. Radikalesnis kelias – paskelbti, kaip tai padarė Vengrija, kad reforma nepavyko ir grįžti prie valstybinių socialinių draudimų ir neprivalomu kaupimu privačiuose fonduose grįstos sistemos.

DELFI

Griežtai draudžiama DELFI paskelbtą informaciją panaudoti kitose interneto svetainėse, tradicinėse žiniasklaidos priemonėse ar kitur arba platinti mūsų medžiagą kuriuo nors pavidalu be sutikimo, o jei sutikimas gautas, būtina nurodyti DELFI kaip šaltinį.

Susiję straipsniai:

[Ar efektyvūs siūlomi mokesčiai biudžeto papildymui](#)

[K.Masiulis. Mokėsime mokesčius progresyviai ar proporcingai?](#)

[Po pateikimo Seimas pritarė NT apmokestinimui](#)

[Svarstant transporto priemonių prabangos mokestį, siūlymas apmokestinti ir arklius](#)

[Automobilių mokestis užgultų „Audi“ savininkus, bet jo išvengtų „Porsche“ ir „Ferrari“](#)

[Prabangos mokestis – „bet kuriai senutei „britvai“, bet ne visiems „Harley Davidson“](#)

[Nors LiCS žadėjo priešintis, A.Valinskas parašu parėmė „prabangos“ mokesčius](#)

[E.Masiulis: palūkanu apmokestinimas paliestu ir taupančius „juodai dienai“](#)